

Üniversiteler Dünyaya Sahip Oluyoruz Derken Ruhlarımızı Kaybedebilirler mi?

Elif Dayar
İşletme Fakültesi Öğretim Görevlisi

Günümüzde üniversite her ne kadar iş dünyasına eleman yetiştiren bir kurum gibi görünse de 19.yüzyılın başlarında Almanya’da Berlin Üniversitesi’ni kuran Wilhelm von Humboldt üniversitenin hedefini temel bilimlerin incelenmesi, araştırma ve öğretimin birlikte yapılması, öğretim üyelerinin kilise veya devlet baskısı altında olmadan çalışabilecekleri ortamın sağlanması ve topluma katkı yapması olarak tanımlamıştır. Humboldt’a göre bir bilimsan sadece bilim için bilim yapmalıdır. Bunu yapabilmesi için de ona tanınan ve özgür olarak çalışabileceği bir ortama ihtiyacı vardır. Politikadan, siyasetten uzak olarak üniversitede çalışan kişinin amacı esasen kendini anlamak, tanımak ve eleştirmektir. Humboldt’a göre üniversite öğretim üyesinin rolü öğrenciye bilgi aktarmak değil, öğrenci ile birlikte bilgi arayışına çıkmak ve öğrenci ile birlikte bilime hizmet etmektir.

20. yüzyılda ise Weber gitgide uzmanlaşma gerektiren bir dünya düzeninde bilim için bilim yapmanın zor olacağını görmüş ve üniversitede bir yandan kültür ve kişilik gelişimi verilmesi amaçlanırken nasıl aynı anda uzmanlaşmanın da gerçekleştirileceği ikilemini o ünlü ‘Meslek olarak Bilim’ adlı konuşmasında sorgulamıştı. Fakat 20. yüzyılda Amerikan Üniversitelerinin artan başarısı Alman Üniversitelerini geride bırakmıştır. Veblen ‘Higher Learning in America’ adlı eserinde özel sektör zihniyetinin Amerikan yükseköğrenimini müteveli heyetler ve üniversite rektörleri üzerinden nasıl etkisine aldığına ve bunun özgür bilim yapma olanağını nasıl yıpratacağına dikkat çekmiştir. Yüzyılın başlarında başlayan ve 1980’de Bayh Dole kanunu ile hukuki temellere oturan rekabet ve piyasa koşullarını üniversitelere kabul ettirme süreci günümüzde tüm dünyaya yayılmış durumdadır. Bilgi artık politikacılarca ekonomik gelişmenin itici gücü olarak görüldüğünden, siyasiler üniversiteleri endüstri ile daha yakın temasta bulundurmak ve bu sayede iş olanaklarını artırmak sonuçta da seçim zamanı bunun meyvelerini yemek istemekteler.¹

Piyasa ekonomisinin hayli kabul görmüş olduğu Amerika Birleşik Devletleri’nde üniversiteler artık birer işletme olarak yönetilerek ekonominin bilfiil içine çekilmeye çalışılmaktadır. Ve artık yaygın amaç ‘bilime katkı yapmak’ yerine ‘kar etmek’ olmaktadır çünkü bilimsel araştırma yapanlara artık hemen birer şirket kurma ve hisse karşılığı yeni bilimsanlarını şirkete dahil etme özgürlüğü tanınmaktadır. Bu durumda bilimsanları bilimsel yayın yapmadan önce patent almayı ve rakiplerden önce piyasaya girmeyi ve eğer gerekiyorsa bu süreçte doktora öğrencilerinin buluşlarını kendi şirketlerinin buluşlarıymışçasına sunmayı da normal bulmaktadır.²

Artık Humboldt’un da Veblen’in de Weber’in de ‘üniversiteyi üniversite yapan saf bir meraklı’ söylemleri geçerli değildir. Çünkü üniversitelerden beklenti bilgi üretimi ile bir an önce ekonomik gelişmeye ve yeni iş olanaklarına katkıda bulunmalarıdır. 1980’de

---

¹ Tribe, K. (2003), “Demand for Higher Education and the Supply of Graduates”, *European Educational Research Journal*, Vol.2, No. 3, pp. 463-471.

David, P. A. (2005), “Innovation and Universities’ Role in Commercializing Research Results: Second Thoughts about the Bayh-Dole Experiment”, Stanford Institute for Economic Policy Research Discussion Paper No.04-27

² Washburn, J. (2006) “University, Inc.: The Corporate Corruption Of American Higher Education”, Perseus Boks Group, U.S.A.

Amerika’da Bayh Dole kanununun uygulamaya konulmasından sonra inovasyon faaliyetlerinde eskiden hiç olmadığı kadar bir artış kaydedildiği ve dünyanın geri kalanının da aynı yolu takip ettiği kanıt gösterilerek gidilen yolun doğru yol olduğu savunulmaktadır. Oysa ki, 1980 sonrası artan inovasyon faaliyetleri bu kanunun uygulamaya konulmasına bağlamaktan ziyade 1980 öncesinde temel bilimlere yapılan yatırımların meyvelerini vermeye başlamasına da bağlanmaktadır³. Bunun bir sonucu olarak da günümüzde üniversitelere özel sektörle yakınlaşmaları için yapılan baskının yanlış olduğu ve temel araştırmaya zarar verileceği savunulmaktadır.

Üniversitelerden bugün artık beklenen rol inovasyonu ve gelişimi kesintisiz kılmak üzere sürekli değişimi sağlamaktır. Oysa ki Powell’a eğitim değişime hazırlanma olmayabilir:

“ ‘Eğitim değişime hazırlık mıdır?’ sorusunu ele alalım ki öyle olduğu söyleniyor. Bir zamanlar Eugene Ionesco eski Yunan’dan beri en gelişmiş tiyatrunun çoğunun hep aynı doğrular üzerine olduğunu söylemiş. Bunlar öyle değişmez ki istesek de bunlardan kaçamayız: Biz öleceğiz. Siz de öleceksiniz. Arkadaşlarımız, akrabalarımız, tanıdıklarımız, herkes ölecek...

Aşk ve nefret biz yaşadığımız sürece var olacak veya olmayacak. Mal ve mülkün hiç değeri yok. Ahlak dersi almak bizi ahlaklı kılmaz. Benim atalarım, çocuklarım, ve ben bile zalim veya kahraman olabilirim. Sefil yabancıların anlayışları bizimkilerden daha akıllıca olabilir. Acı çekmek kötü bir şey değildir. Zeka insanı güçlü kılar ama bazen kötü niyet veya cömertlik daha güçlü kılabilir. Devlet aile değildir. Gibi daha bir sürü şey. Eğer eğitim biraz olsun bunlar hakkındaysa, demek ki o zaman o kadar da değişim hakkında olamaz.”⁴

1995’te eğitimin, GATS (Hizmet Ticareti Genel Anlaşması) dahilinde ticari pazarlığa açık olmak şartıyla alınıp satılabilen bir ürün olduğu kabul edilmiştir. GATS çerçevesi içinde uluslararası eğitim ticareti dört şekilde gerçekleşebilmektedir:

- a) sınır ötesi hizmet arzı
- b) yurtdışında tüketim
- c) bir başka ülkeye ticari anlamda giderek bilfiil orada eğitim vermek suretiyle hizmet arzı
- d) bir başka ülkeye kişilerin giderek eğitim vermeleri suretiyle hizmet arzı⁵

Günümüzde uluslararası yükseköğrenim sektöründe bu dört yöntemi de yaygın şekilde görmek mümkündür. Eğer Dünya Ticaret Örgütü yükseköğrenimin kamusal bir ürün değil de özel bir ürün olduğunu deklare ederse o zaman kalan bütün devlet üniversiteleri de özelleştirilme gerekliliği ile karşı karşıya kalacaktır. Hatta şimdiden bunun üzerine senaryolar ve stratejik planlar yapılmaktadır.⁶

---

³ David, P. A. (2005), “Innovation and Universities’ Role in Commercializing Research Results: Second Thoughts about the Bayh-Dole Experiment”, Stanford Institute for Economic Policy Research Discussion Paper No.04-27

⁴ Powell, J.W. (1998) “Productivity in Academe: What’s Education For?”, Thought and Action Journal, fall, pp. 109-116

⁵ Varghese, N.V. (2007) “GATS and higher education: The need for regulatory policies” IIEP Research Paper series. Paris: IIEP-UNESCO.

⁶ Altbach 2001, Bultana 2007, Varghese 2007

Altbach, P.G. (2001) “Academic Freedom: International Realities and Challenges, Higher Education” 41 (No. 1-2, 2001), pp. 205-219.

Gelecekteki yükseköğrenim piyasasını analiz eden çalışmalarda talebin yüksek bir hızda artacağı belirtilmektedir.⁷ Bunu büyüyen bir pasta olarak gören özel sektör de daha fazla pay almak için yükseköğrenimin Dünya Ticaret Örgütü tarafından özel bir ürün olarak deklare edilmesini istemektedir ki uluslararası piyasada engelle karşılaşmadan her ülkeye rahatlıkla girilebilsin ve gücü olanlara ücreti mukabili yükseköğrenim satılabilsin.⁸ “Vietnam’daki yükseköğrenim sisteminde artan talebe nasıl cevap verilir?” sorusuna cevap arayan Varghese yabancıların GATS ile ülkeye girmelerinin daha fazla öğrenciye yükseköğrenim şansı vereceğini ileri sürerken Bibtana yabancı üniversitelerin Arap ülkelerinde eğitim vermesinin gençlerin kültürel ve sosyal gelişimlerini olumsuz etkileyeceğini savunmaktadır.⁹

Bugün birçok politikacı yükseköğrenimi işsizliği azaltacak, büyümeyi tetikleyecek, ekonomik daralmayı engelleyecek ve geçmiş üretim biçimlerinin eskiliğinden insanları kurtaracak bir kurum olarak görmektedir. Tarih boyunca üniversitelerde hiç bu kadar çok öğrenci, kaynak olmamıştı fakat aynı zamanda üniversiteler hiç bu kadar varoluş sebeplerinden uzaklaşmamış ve bağımsız bilim yapma özgürlüğünü kaybetme riski ile karşı karşıya kalmamıştı. Belki de günümüzde üniversiteler için yeni risk; dünyaya sahip oluyoruz derken ruhlarını kaybetmek olabilir.

Bibtana, A. (2007), “The Impact of Globalization on Higher Education and Research in the Arab States”, paper presented to Unesco’s seminar for the Arab States
Varghese, N.V. (2007) “GATS and higher education: The need for regulatory policies” IIEP Research Paper series. Paris: IIEP-UNESCO.

⁷ Brandenburg, U., Carr, D., Donauer, S., Berthold, C. (2008) [Analysing the Future Market – Target Countries for German HEIs](#), Working paper No. 107, CHE Centre for Higher Education Development, Gütersloh, Germany.

⁸ Altbach 2001, Bibtana 2007, Varghese 2007

Altbach, P.G. (2001) “Academic Freedom: International Realities and Challenges, Higher Education” 41 (No. 1-2, 2001), pp. 205-219.

⁹ Varghese, N.V. (2007) “GATS and higher education: The need for regulatory policies” IIEP Research Paper series. Paris: IIEP-UNESCO.

Bibtana, A. (2007), “The Impact of Globalization on Higher Education and Research in the Arab States”, paper presented to Unesco’s seminar for the Arab States